

تحلیل و ارزیابی اثر صنعت توریسم بر توسعه اجتماعی - اقتصادی شهر کرمانشاه

نوع مقاله: پژوهشی

فاطمه جلائی پور ۱

نیر پیر اهری ۲

میثم موسایی ۳

منصور وثوقی ۴

منصور شریفی ۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۳/۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۴/۷

چکیده

هدف از این تحقیق تحلیل و ارزیابی اثر صنعت توریسم بر توسعه اجتماعی - اقتصادی شهر کرمانشاه می- باشد. این تحقیق با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شده است. ابتدا، با داده ها آشنا شدیم پس از آن کدهای اولیه ایجاد شناسایی شدند. مقوله های اصلی تحقیق، صنعت توریسم، توسعه اشتغال، افزایش درآمد، توسعه زیرساخت های گردشگری، توسعه انسجام اجتماعی، توسعه هویت اجتماعی، توسعه ارتباطات اجتماعی شناسایی شدند که هر کدام از این مقوله ها، شامل چندین مقوله فرعی نیز بودند. مدل اندازه گیری این پژوهش دارای ۹۳ متغیر مشاهده شده و ۴۴ متغیر مکنون بوده است. مقدار معیار GOF برای مدل ارائه شده برابر است با ۰/۸۰۸ بوده است. در این تحقیق از نرم افزار $Smart PLS$ برای تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از تحقیق استفاده شده است. نتایج حاصل از برآوردهای تحقیق همه ی فرضیات تحقیق را مورد تایید قرار داده است. همچنین نتایج تحقیق نشان می دهد که: نقش سرمایه گذاری بر توسعه توریسم لازم و ضروری می باشد، ضعف داخلی و تهدیدات خارجی در این منطقه بالاست و نیازمند بازنگری و ارائه سیاست های

۱ دانشجوی دکتری جامعه شناسی گرایش اقتصادی و توسعه، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، jalaeipour.f@gmail.com

۲ استادیار گروه جامعه شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران (نویسنده مسئول) n_pirahari@yahoo.com

۳ استاد گروه برنامه ریزی اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران mousaaei@ut.ac.ir

۴ استادیار گروه جامعه شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران vosoghi_mn@yahoo.com

۵ استادیار گروه علوم اجتماعی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران sharifim@ut.ac.ir

مناسب در جهت رفع ضعفها و تهدیدها با استفاده از نقاط قوت و فرصت می‌باشد و مدیریت شهری از عوامل تاثیرگذار در توسعه و بهبود گردشگری پایدار می‌باشد.

کلمات کلیدی: توریسم، گردشگری، توسعه اجتماعی – اقتصادی، کرمانشاه.

طبقه بندی JEL: A14,D24,Z30,Z31,Z38

بیان مسئله

امروزه توسعه گردشگری در تمامی عرصه‌ها چه در سطح ملی و منطقه‌ای و چه در سطح بین‌المللی مورد توجه برنامه ریزان دولتی و شرکت‌های خصوصی قرار گرفته است. بسیاری از کشورها به این نتیجه رسیده‌اند که برای بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی خود باید ابتکار عمل به خرج دهند و درصد یافتن راه‌های تازه‌ای برآیند (حاتمی، ۱۳۹۳: ۶۰). یکی از عواملی که می‌تواند بر درآمد کشورها و نحوه توزیع آن تأثیرگذار باشد، توسعه صنعت توریسم و درآمدهای ناشی از آن می‌باشد. صنعت توریسم به عنوان یکی از مهم‌ترین و پردرآمدترین صنایع جهان در آغاز هزاره سوم بوده که با درآمد سالانه نزدیک به هزار میلیارد دلار در جهان، در کنار فقرزدایی و اشتغال‌زایی در توزیع درآمد نیز مؤثر می‌باشد. در این میان کشورهای دارای جاذبه‌های توریستی به لحاظ جلوه‌های طبیعی، فرهنگ و تمدن کهن و آثار باستانی و به‌طور کلی پتانسیل‌های بالای جذب گردشگران، استعداد و توانمندی‌های به‌سزایی در جذب جهانگردان دارند که با سرمایه‌گذاری مناسب در بخش‌های مختلف این صنعت و حفظ جایگاه خود در جهان می‌توانند سالانه میلیاردها دلار از این صنعت بهره‌برداری کنند. بر اساس افق چشم‌انداز، صنعت گردشگری باید ۲۰ میلیون گردشگر را در پایان برنامه هفتم توسعه (در سال ۱۴۰۴) جذب کند. طبق نظر شورای جهانی گردشگری و سفر، رتبه ایران در سال ۲۰۱۱ (از میان ۱۸۲ کشور) در مشارکت صنعت گردشگری در تولید ناخالص ملی، ۱۲۷ در میزان مشاغل صنعت گردشگری و شاغلان آن، ۱۳۵ و از حیث سرمایه‌گذاری در این صنعت، ۱۳۸ است. این شورا، همچنین، برای ایران در طول سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۱ در مشارکت این صنعت در تولید ناخالص ملی، رتبه ۱۱۲، در اشتغال، رتبه ۸۳ و در سرمایه‌گذاری، رتبه ۱۰۸ را پیش‌بینی کرده است؛ که تداوم وضع فعلی، نشان از عدم تحقق اهداف چشم‌انداز در حوزه صنعت گردشگری کشور دارد (زارعی متین، ۱۳۹۶: ۱۴۹-۱۷۱) اما علیرغم مزایای گسترده گردشگری متأسفانه موانعی هم در این خصوص به شرح ذیل وجود دارد: الف) موانع سازمانی و ساختاری: نبود یک سازمان یا وزارتخانه مشخص به عنوان متولی صنعت که در نتیجه وجود سازمان‌های موازی، باعث ناهماهنگی و تداخل وظایف فراوان می‌شود. از طرفی وجود چند سازمان مختلف و عدم تدوین و اجرای یک برنامه جامع و یکپارچه برای توسعه گردشگری، این صنعت را با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو می‌سازد؛ ب) موانع فرهنگی-اجتماعی: تفاوت‌های فرهنگی بین مناطق گردشگری و آگاهی اندک میزبانان از نیازها و خواسته‌های گردشگران و از طرف دیگر عدم آگاهی گردشگران از فرهنگ میزبانان، ضمن بروز مشکلات عدیده، مانع عمده‌ای در گسترش صنعت گردشگری است (پرایدوکس، ۲۰۱۴؛ ج) موانع موجود در بازار: عواملی از قبیل سطح درآمد، هزینه سوخت، امنیت

شغلی، عوامل فصلی و انگیزه‌های مسافرت، ارتباط با گسترش صنعت گردشگری دارد (داولینگ، ۲۰۱۳؛ د) موانع آموزش و کمبود نیروی انسانی متخصص: متأسفانه به علت جوان بودن این صنعت در اغلب کشورهای در حال توسعه نیروی انسانی متخصص مورد نیاز کم است و حتی مراکز آموزشی برای تربیت نیروی انسانی مورد نیاز هم وجود نداشته یا بسیار محدود است؛ ه) موانع زیر بنایی: کمبود و نا مطلوب بودن وسایل حمل و نقل مسافری، جاده‌های بین شهری، مراکز خرید، تأسیسات اقامتی، شبکه‌های آب، برق، مخابرات، فاضلاب و بهداشت در مناطق گردشگری یکی از موانع عمده توسعه این صنعت به حساب می‌آید (ناصری، ۱۳۷۵)؛ بنابراین توسعه صنعت گردشگری نیازمند مدیریت منسجم و کارآمد است تا موانع و مشکلات موجود بر سر راه کیفیت خدمات را شناسایی کند و برای حل آن‌ها راهکارهایی قابل اجرا ارائه دهند (همیلتون و تول، ۲۰۱۵). در این پژوهش به بررسی و تحلیل تأثیر صنعت توریسم بر توسعه اجتماعی - اقتصادی شهر کرمانشاه پرداخته شده است و سؤال اساسی این است که صنعت توریسم چه تأثیری بر توسعه ارتباطات اجتماعی، توسعه هویت اجتماعی، انسجام اجتماعی، توسعه زیرساخت‌های گردشگری، افزایش درآمد و توسعه اشتغال در شهر کرمانشاه دارد؟

۱. ادبیات و پیشینه‌ی تحقیق

۱-۱. ادبیات تحقیق

۱-۱-۱. نقش اقلیم در توسعه گردشگری

توجه به شرایط آب‌وهوایی در یک منطقه به‌منظور برنامه‌ریزی متناسب با آن در داشتن توریسم پایدار بسیار اهمیت دارد. برنامه‌ریزی برای استفاده سیاحان از شرایطی که بر اثر وجود تنوع زیستی ایجاد شده ارتباط نزدیکی به چگونگی شرایط آب‌وهوایی منطقه دارد. شناسایی زمان‌های مناسب برای حضور گردشگران در منطقه، توجه به تغییرات دما، بادهای موسمی، بارش‌های فصلی، طوفان‌ها و غیره در دستیابی به اهداف توریسم پایدار بسیار مهم است. (هو و ریچی ۲۰۱۲: ۲۵-۳۴) اقلیم را به‌عنوان یک اهرم کلیدی برای صنعت گردشگری و شناسایی مقصدهای مهم گردشگری می‌داند. (درفریتاس، ۲۰۱۴: ۳۹۹-۴۰۷) به رابطه بین اقلیم و صنعت گردشگری در قالب موضوعی به نام اقلیم‌شناسی گردشگری پرداخت. وی در مطالعه خود عنوان کرد که اکثر

۱ Dowling

۲ Hamilton, J. M. , & Tol

۳ Hu, Y. , Ritchie

پارامترهای اقلیمی در صنعت گردشگری به‌عنوان داده‌های استاندارد در نظر گرفته می‌شوند. در پایان نتیجه‌گیری کرد که اقلیم می‌تواند به‌عنوان عامل پیونددهنده بین گردشگر و صنعت گردشگری باشد. (همیلتن و تول، ۲۰۱۵: ۱۶۱-۱۷۲) در مطالعه‌ای تحت عنوان رابطه اقلیم در گردشگری در آلمان عنوان کرد که این مطالعه اولین قدم در پیوند جنبه‌های محلی و جهانی از تأثیرات تغییر اقلیم بر صنعت گردشگری است. وی از مدل شبیه‌سازی اقتصاد گردشگری داخلی و جریان‌های گردشگری بین‌المللی میان ۲۰۷ کشور را بررسی کرده است. وی در پایان عنوان کرد که کشورهای آلمانی، ایرلندی و انگلیسی‌زبان با هم ۲۵ درصد از بازار گردشگری بین‌المللی را دارا می‌باشند که در حال حاضر به دلیل تغییر اقلیم این صنعت در این کشورها در حال سقوط می‌باشد.

۱-۲. وضعیت اکوتوریسم در ایران

اکوتوریسم ایران بستر مناسبی برای سودآوری در بخش اکوتوریسم است. اگرچه بسیاری از گونه‌های نادر جانوری ایران یا به کلی منقرض گشته و یا در معرض انقراض هستند. لیکن هنوز هم گونه‌های متنوع جانوری و گیاهی در خور توجهی که در اقلیم گوناگون موجود است در صورت مدیریت صحیح می‌تواند جوابگوی گردشگران باشد. با اینکه ایران بر کمر بند خشک جهان قرار دارد اما دارای تنوع اقلیم و زیست‌گاه‌های گوناگون برای جلب سیاحان است. در سال ۲۰۰۰ میلادی یونسکو ایران را در مقام هفتم ذخیره‌گاه‌های کره شناسایی کرد. کشور ایران با دارا بودن رتبه پنجم کشورهای دنیا از نظر تنوع زیستی، اقلیمی و دارا بودن ویژگی‌های منحصر به فرد طبیعی قابلیت فراوان در توسعه اکوتوریسم دارد.

۱-۳. نقش گردشگری در اقتصاد جامعه

بزرگ‌ترین تولید و مصرف قرن بیست و یکم حول محور تولید و مصرف اوقات فراغت است. گردشگری بحث مهمی از اوقات فراغت را پر می‌کند و پر کردن اوقات فراغت، منجر به یک عمل اقتصادی می‌گردد، گردشگری با همه مضامین علمی و فلسفی که در آن نهفته است یک عمل اقتصادی است و پیش‌بینی می‌شود که یکی از مهم‌ترین محرک‌های اقتصادی قرن حاضر باشد (پاپلی یزدی، سقایی، ۱۳۹۵: ۶۵-۷۸). جهانگردی بر اقتصاد جهانی تأثیر می‌گذارد و با انتقال ثروت از بخش غنی و ثروتمند جهان به کشورهای فقیر و تولید مشاغل گوناگون، پیشرفت و توسعه کشورها را موجب می‌گردد (مرادی، فیاضی، ۱۳۹۵). ایران کشوری پهناور، تمدن ساز با بهره‌گیری از سوابق تاریخی و فرهنگی و ویژگی‌های محیطی و طبیعی خود، توان توریستی قابل توجهی را داراست اما متأسفانه از نظر گردشگری و اخذ درآمد رتبه ۶۰ و از نقطه نظر هزینه گردشگری رتبه

۴۰ را دارا می‌باشد؛ که بر اساس پیش‌بینی‌های سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) تعداد جهانگردان جهان در سال ۲۰۲۰ به بیش از ۱/۵۶ میلیارد نفر خواهد رسید. سه منطقه جهان که در سال ۲۰۲۰ بیشترین تعداد جهانگرد را خواهند داشت به ترتیب عبارت‌اند از: اروپا (۷۱۷ میلیون جهانگرد)، شرق آسیا و اقیانوسیه (۳۹۷ میلیون نفر)، آمریکا (۲۸۲ میلیون نفر) آفریقا، خاورمیانه و جنوب شرق آسیا به ترتیب در مقام‌های بعدی قرار دارند (مرادی، فیاضی، ۱۳۹۵). تحقیقات نشان می‌دهد که گردشگران طبیعی بیشتر علاقه‌مند به مناطق بکر و محیط‌های دست‌نخورده هستند. ایران کشوری پهناور، تمدن ساز با جغرافیای چهار فصل و کلکسیون‌های گیاهان و پرندگان دنیا و با بهره‌گیری از سوابق تاریخی و فرهنگی و ویژگی‌های محیطی و طبیعی خود، توان توریستی و اکوتوریستی قابل توجهی را دارا است.

۱-۴-۱. آثار اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری

گردشگری به‌عنوان یک امر اجتماعی - فرهنگی در دو سوی جریان گردشگری در یک مکان، تعامل‌ها و تبادل‌ها را سبب می‌شود و با انسان‌ها، انگیزه‌ها، خواسته‌ها، نیازها و آرزوهای آن‌ها که منبعث از فرهنگ جامعه است در ارتباط است. توسعه گردشگری به‌عنوان یک پدیده فرهنگی، موجب می‌شود که فرصت کافی برای تبادل فرهنگی بین گردشگر و جامعه میزبان به وجود آید. بر این مبنا، آنان می‌توانند یکدیگر را بهتر درک کرده، به فرهنگ هم بیشتر احترام بگذارند. فرهنگ به‌عنوان نظام نمادهایی تلقی می‌شود که یک جامعه می‌آفریند و به کار می‌برد تا خود را سامان دهد و به‌واسطه‌ی آن کنش متقابل را تسهیل نموده، رفتارها را قاعده‌مند سازد (ترنر، ۲۰۱۶: ۹۵). معمولاً مردم مناطق و ساکنان محلی به دو گونه از منافع اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری بهره‌مند می‌شوند: اول اینکه گردشگری، فرهنگ جامعه میزبان را به سایر جوامع و فرهنگ‌ها معرفی می‌کند. دوم اینکه صنعت گردشگری فرصتی برای ساکنان ایجاد می‌کند تا فرهنگ خود را مستقیم و بدون واسطه و به شکل واقعی به علاقه‌مندان عرضه کنند. بسیاری از گردشگران داخلی با سفر کردن به گوشه و کنار میهن خود، امکان آشنایی مستقیم و تماس رودررو با ساکنان مناطق دیگر کشور را به دست می‌آورند و در نتیجه تعامل با هم‌وطنان میزبان خود، دو طرف هرچه بیشتر از آداب‌ورسوم و سایر خصوصیات فرهنگی - اجتماعی یکدیگر آشنا می‌شوند، کما اینکه برخی از همین تعاملات زمینه‌ساز ارتباطات و دوستی‌های عمیق و طولانی‌مدت می‌شود (فقیهی و کاظمی، ۱۳۹۲: ۱۵۷). ایجاد اشتغال و از بین رفتن بیکاری و بی‌سوادی هم از پیامدهای توسعه گردشگری است چرا که افزایش گردشگر در منطقه موجب افزایش تقاضا برای محصولات بومی و در نتیجه افزایش تولید و رونق صنایع محلی می‌شود. این پدیده را می‌توان ظرفیت‌سازی یا تقویت فرهنگی نامید (فلیشر، ۲۰۱۷: ۲۱۸). مشخصه پدیده مورد نظر این است که افزایش و

بهبود ساخت و پرداخت محصولات فرهنگی برای عرضه به گردشگران و انتقال این محصولات یا تبلیغ راجع به آن‌ها در سطح کشور، باعث ماندگار شدن این آثار و در نتیجه محفوظ ماندن آداب، سنن و صنایع محلی و جلوگیری از تضعیف یا انقراض آن‌ها خواهد شد؛ بنابراین، اگر ساکنان محلی بدانند که گردشگران به‌منظور بازدید از آثار فرهنگی و جاذبه‌های ارزشمند آن منطقه هزینه و رنج سفر را متحمل شده‌اند، احساس غرور خواهند کرد و به آنچه دارند افتخار می‌کنند و می‌کوشند تا زبان، آداب، سنن و اصولاً پیشینه تاریخی و فرهنگی خود را حفظ نمایند. بدین ترتیب، از یک‌سو فرهنگ به‌عنوان عامل تسهیل‌کننده در توسعه گردشگری عمل می‌کند و از سوی دیگر، گردشگری موجب پایداری فرهنگ جامعه خواهد بود (کاظمی، ۱۳۹۵: ۱۰۷).

۱-۵- آثار توسعه گردشگری در حوزه اجتماعی

شاید بتوان بهبود وضعیت سیاسی - اجتماعی را مهم‌ترین کارکرد همبستگی ساز صنعت گردشگری ایران دانست، چراکه پایداری و فراگیری اجتماع ملی در جامعه ایران از یک‌سو متکی به مناسبات دولت ملی (نظام جمهوری اسلامی ایران) با خرده‌فرهنگ‌های حاضر در استان‌های کشور و از سوی دیگر متکی به کم و کیف روابط خرده‌فرهنگ‌ها با یکدیگر است. از منظر اخیر، افزایش تراکم قرینگی رابطه میان خرده‌فرهنگ‌ها و اقوام، به‌ویژه در سه حوزه تعاملی اقتصاد، فرهنگ و اجتماع، از یک‌سو می‌تواند سبب فراگیری اجتماع ملی شود و همه اقوام را در عضویت اجتماع ملی قرار دهد و از سوی دیگر با تعمیق تعاملات و وفاداری‌های اقوام به اجتماع ملی، ثبات و پایداری اجتماع ملی را تضمین کند. گسترش گردشگری در ایران می‌تواند به اصلاح مناسبات بین قومی یا افزایش تراکم و قرینگی روابط خرده‌فرهنگ‌ها و اقوام با یکدیگر کمک شایانی نماید که اساسی‌ترین گام اجتماعی برای تضمین یکپارچگی ملی است (مقصودی، ۱۳۹۵: ۱۰۶-۱۱۸). رونق صنعت گردشگری موجب تحکیم مودت و دوستی بین اقوام، بالا رفتن ضریب امنیت داخلی، جلوگیری از بروز تنش‌های قومی و محلی، کاهش فاصله اجتماع ملی، تسهیل همگرایی سیاسی و تقویت پیوندهای اجتماعی می‌شود. درواقع، توسعه گردشگری داخلی باعث افزایش تراکم و قرینگی روابط بین قومی می‌شود و در نتیجه وفاداری اقوام به اجتماع ملی افزایش پیدا می‌کند و مرزهای هویتی «درون گروه- برون گروه، خودی - غریبه، ما - آن‌ها» ضعیف و راه ورود اجتماعات قومی و خرده‌فرهنگ‌ها به درون اجتماع ملی هموار می‌شود.

۱-۲. پیشینه تحقیق

(یاوری، ۱۳۹۶: ۲۱۹-۲۴۲) تأثیر مخارج توریسم بر رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی (OIC) را با استفاده از مدل‌های داده تابلویی پویا و داده تابلویی ایستا طی دوره زمانی ۱۳۹۵-۱۳۹۰ و با استفاده از تخمین زن‌های گشتاور تعمیم یافته را بررسی نموده‌اند. نتایج تجربی حاصل از این تحقیق رابطه مثبت بین مخارج توریسم و رشد اقتصادی در این کشورها را تأیید می‌کند.

(محمد زاده، ۱۳۹۴: ۱۳۱-۱۴۲) اقدام به تخمین تابع تقاضای خارجی کل گردشگری ایران نمودند. نتایج مدل تخمینی آن‌ها دلالت بر این دارد که کشش‌های درآمدی، قیمتی و عادات رفتاری و انتظاری دارای تغییرات منظم طی زمان بوده و تقاضای گردشگری در ایران با متغیر مجازی جنگ رابطه معکوس داشته است (محمد زاده همان)

(آرنسون و همکاران، ۲۰۱۶) در مطالعه خود با استفاده از تکنیک رگرسیون به تخمین تابع تقاضای گردشگری خارجی کشورهای سوئد و نروژ به پنج کشور دانمارک، انگلستان، سوئیس، ژاپن و امریکا طی ۲۰۱۵-۲۰۱۳ پرداخته‌اند. آن‌ها در این مطالعه به این نتیجه رسیدند که شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی و متغیر عادات رفتاری، تأثیری معنی‌دار بر تقاضا برای گردشگری این کشورها دارد، ولی تأثیر متغیر نرخ ارز معنی‌دار نیست (آرنسون، ۱: ۲۰۱۶-۵۵)

کار اسکال (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر توریسم بر توزیع درآمد در گروه‌های مختلف در گالیسیا پرداخت. وی به منظور بررسی رابطه فوق از ماتریس حسابداری اجتماعی استفاده نموده و نتیجه گرفته است که توریسم نقش مؤثری در کاهش نابرابری داشته و اثرات مثبت توسعه این صنعت بر توزیع درآمد در تمامی گروه‌های درآمدی مورد مطالعه قابل توجه است (کار اسکال، ۲: ۲۰۱۵).

۲. روش تحقیق

روش تحقیق مقاله حاضر، به شرح ذیل می‌باشد:

جدول ۱. شرح روش

ترتیب	روش	استراتژی	نتایج
۱	-	اسنادی و کتابخانه‌ای	درک، شناسایی و احصاء ویژگی‌های موضوع تحقیق

۱ Arnesson

۲ Carrascal Incera

۲	کیفی	تحلیل محتوا	ساختار بندی علمی موضوع و استخراج چارچوب نظری
۳	کمی	پیمایش، مدل سازی معادلات ساختاری	شناسایی روابط و مدل سازی چارچوب نظری

۲-۱. تحلیل محتوا

تحلیل محتوا از روش های اسنادی است که به بررسی نظام مند، عینی، کمی و تعمیم پذیر پیام های ارتباطی می پردازد. این روش در دسته بندی روش ها، پنهان گر محسوب می شود و از آن برای بررسی محتوای آشکار پیام های موجود در یک متن می پردازد و در نتیجه وارد تاویل و نشانه شناسی محتوای پیام نمی شود. تحلیل محتوا روشی مناسب برای پاسخ دادن به سؤال هایی درباره محتوای یک پیام است. هر چند در رویکردهای اولیه، ادعا می شد که تحلیل محتوا می تواند علاوه بر محتوای پیام، به ویژگی های مؤلف و تأثیر بر مخاطب بپردازد، اما امروزه دو کارکرد اخیر را تنها در روش های تلفیقی میدانی و اسنادی امکان پذیر می دانند (نئوندورف، ۱۳۹۵). هر چند اولین نشانه های ظهور تکنیک تحلیل محتوا را به اواخر قرن هفدهم نسبت می دهند، لیکن توجه جدی به این تکنیک در اواسط قرن نوزدهم و در جریان جنگ جهانی دوم صورت گرفت. تا این زمان میان انواع تحلیل های اسنادی که بر روی متون انجام می گرفت، سلطه اصلی مربوط به تفسیر یا تاویل متون مذهبی و مقدس بود. توجه علما و دانشمندان یا بر روی مطالعه و استخراج نظرات مطرح و هدفمند نویسندگان به منظور ارائه تلفیقی نوین از این نظرات و یا انتقال و بکارگیری این داده ها بود و یا اینکه با تأمل و غور بر روی متون مقدس تلاش می شد منظور نظر صاحب مقدس متن کشف گردد و از زبان رمز گونه آن رمز گشایی شود. از تحلیل محتوا تعاریف گوناگونی به عمل آمده که بخشی از اختلاف به تاریخچه این تکنیک و روند تکاملی آن بر می گردد و بخشی دیگر از آن مربوط به تفاوت در حوزه گسترده این تکنیک است. نئوندورف نیز در اثری جدید تحلیل محتوا را چنین تعریف می کند: تحلیل سیستماتیک، عینی و کمی ویژگی های پیام که شامل بررسی دقیق تعاملات انسانی، تحلیل ویژگی تصاویر در آگهی های تجاری تلویزیون، فیلم ها و رمان ها، بررسی کامپیوتری کاربرد کلمات در اخبار منتشره و سخنرانی های سیاسی و بسیاری چیزهای دیگر می شود. هولستی نیز تحلیل محتوا را فنی برای یافتن نتایج (پژوهش) از طریق تعیین عینی و منتظم ویژگی های شخصی پیام ها می داند. او معتقد است که این تعریف سه معیار را به هم پیوند می دهد: اینکه روش تحلیل محتوا باید عینی و منتظم باشد و اگر قرار است از بازیافت اطلاعات، فهرست بندی یا اقدامات مشابه متمایز شود، باید پشتوانه نظری داشته باشد. هولستی در تعریف خود به کمی کردن اشاره نمی کند، چرا که معتقد است قائل شدن تمایز شدید میان کیفی و کمی برای مستثنی کردن، نه بررسی های معین، همچون نمونه های تحلیل منتظم اسنادی، یا فقط برای افزایش یا کاهش اعتبار روش تحلیل محتوا، امری غیر مجاز است. همچنین این تعریف شرط محدود کردن روش

تحلیل محتوا را به توصیف ویژگی های آشکار پیام ها می پذیرد. هر چند تنها ویژگی های آشکار متن را می توان رمزگذاری کرد، ولی استخراج دوباره معانی پنهان پیام ها مجاز است، اگرچه باید این استنباط ها با مدارک مستقل تایید شود (هولستی، ۱۳۷۳: ۳۸). چنانکه ملاحظه می شود تعاریف همگی بر غیر بودن این تکنیک و نیز سیستماتیک بودن آن تاکید دارند. در واقع تحلیل محتوا، تکنیکی برای استخراج داده ها از متن است که دارای ویژگی های خاص خود می باشد. کریپندورف تحلیل محتوا را تکنیکی پژوهشی معرفی می کند که به منظور استنباط تکرارپذیر و معتبر از داده ها در مورد متن آنها بکار می رود. او هدف این تحلیل را همانند سایر تکنیک های پژوهشی فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل می داند. برلسون -از پیشگامان تحلیل محتوا- این تکنیک را «پژوهشی برای توصیف عینی، سیستماتیک و کمی محتوای آشکار پیام» معرفی می کند. در تعریفی دیگر تحلیل محتوا تکنیکی پژوهشی دانسته شده که برای استنباطهایی برحسب شناسایی نظام روز و عینی ویژگیهای خاصی در یک متن بکار می رود (کریپندورف، ۱۳۷۸، ۲۵-۲۸). مطالعه حاضر با استفاده از روش تحقیق کیفی انجام شده است. تحلیل محتوا روشی برای تعیین، تحلیل و بیان الگوهای (مضامین) موجود درون داده ها است. این روش در حداقل خود داده ها را سازماندهی و در قالب جزئیات توصیف می کند. اما می تواند از این فراتر رفته و جنبه های مختلف موضوع پژوهش را تفسیر کند. تحلیل داده های کیفی در این پژوهش با روش تحلیل کیفی محتوا انجام شده است. برای انجام تحلیل محتوای کیفی از نرم افزار MAXQDA استفاده شده است. مراحل شش گانه تحلیل محتوا در ادامه توضیح داده شده اند. تحلیل کیفی محتوا فرایندی بازگشتی است که در آن حرکت به عقب و جلو در بین مراحل ذکر شده وجود دارد. به علاوه تحلیل کیفی محتوا فرایندی است که در طول زمان انجام می پذیرد.

۲-۲. مراحل انجام تحلیل کیفی محتوا

۲-۲-۱. آشنایی با داده ها

برای اینکه محقق با عمق و گستره محتوایی داده ها آشنا شود لازم است که خود را در آنها تا اندازه ای غوطه ور سازد. غوطه ور شدن در داده ها معمولاً شامل «بازخوانی مکرر داده ها» و خواندن داده ها به صورت فعال (یعنی جستجوی معانی و الگوها) است. در این مرحله، به شناسایی شاخص های تحلیل تاثیر صنعت توریسم بر توسعه اجتماعی - اقتصادی استان کرمانشاه از متون مصاحبه مبادرت ورزیده می شود.

۲-۲-۲. ایجاد کدهای اولیه

مرحله دوم زمانی شروع می‌شود که محقق داده‌ها را خوانده و با آنها آشنایی پیدا کرده است. این مرحله شامل ایجاد کدهای اولیه از داده‌ها است. کدها یک ویژگی داده‌ها را معرفی می‌نمایند که به نظر تحلیل‌گر جالب می‌رسد. داده‌های کدگذاری شده از واحدهای تحلیل متفاوت هستند. کدگذاری را می‌توان به صورت دستی یا از طریق برنامه‌های نرم‌افزاری انجام داد. اگر کدگذاری به روش دستی انجام گیرد، می‌توان داده‌ها را به وسیله نوشتن یادداشت بر روی متنی که تحلیل می‌شود، یا با استفاده از رنگی کردن به وسیله مداد انجام داد. می‌توان ابتدا کدها را مشخص کرد و سپس آنها را با خلاصه داده‌هایی که کد را نشان می‌دهند تطابق داد. نکته مهم در این مرحله این است که همه خلاصه داده‌ها کدگذاری شده و در قالب هر کد مرتب شده‌اند و در این مرحله، شاخص‌های مرتبط با هدف تحلیل تاثیر صنعت توریسم بر توسعه اجتماعی - اقتصادی استان کرمانشاه، استخراج می‌گردد. در جدول ذیل، مشخصات دموگرافیک خبرگان شرکت‌کننده در مصاحبه به تفکیک جنسیت، سن، تحصیلات و سابقه کاری ارائه شده است.

۳. یافته‌های حاصل از تحقیق

۳-۱. توصیف متغیرهای تحقیق

قبل از ورود به مرحله تجزیه و تحلیل اطلاعات، ضروری می‌باشد که تمام متغیرهای تحقیق توصیف شوند. در این راستا گزارش توصیفی از متغیرهای تحقیق ارائه شده که این نوع اطلاعات در قالب جدول (۳) نشان داده می‌شود.

جدول ۳. توصیف متغیرهای تحقیق و کدها

سازه	تعداد	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
صنعت توریسم	384	1.31	5.00	4.0658	.73814	-1.392	2.910
توسعه اشتغال	384	1.25	5.00	3.9756	.80629	-1.431	2.523
افزایش درآمد	384	1.21	5.00	4.0000	.80032	-1.492	2.796
توسعه زیر ساخت‌های گردشگری	384	1.42	5.00	3.9767	.69958	-1.419	3.019
توسعه انسجام اجتماعی	384	1.27	5.00	4.0667	.72978	-1.622	3.624

توسعه هویت اجتماعی	384	1.23	5.00	3.9969	.76207	-1.383	2.762
توسعه ارتباطات اجتماعی	384	1.33	5.00	3.9751	.77466	-1.506	2.766

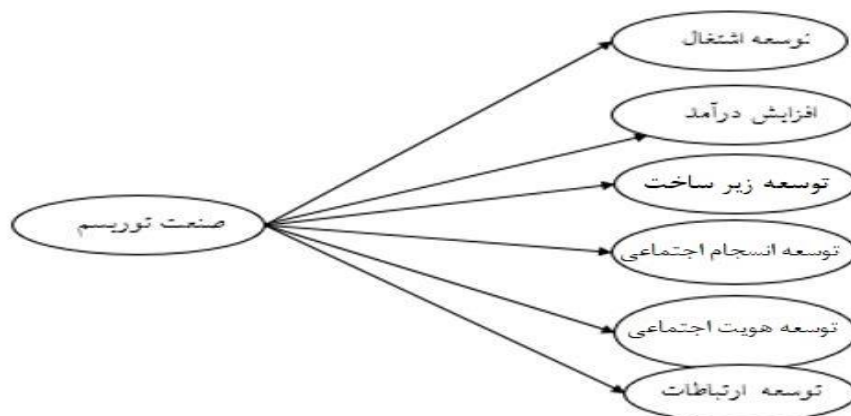
در این بخش تحلیل تاثیر صنعت توریسم بر توسعه اجتماعی - اقتصادی شهر کرمانشاه طراحی شده بر اساس نظرات مردم ، در جامعه آماری آزمون شده است. این مدل دارای ۹۳ متغیر مشاهده شده و ۴۴ متغیر مکنون است.

۲-۳. سازه‌های مورد آزمون مدل تحلیل تاثیر صنعت توریسم بر توسعه اجتماعی - اقتصادی شهر کرمانشاه

جدول ۴. سازه‌های مورد آزمون مدل

مقوله اصلی	مقوله فرعی
صنعت توریسم	جذب گردشگران خارجی با توجه به قدمت تاریخی کرمانشاه
	ایجاد گردشگری پایدار در کرمانشاه
	ارتقاء رفاه و روحیه ملی
	صنعت توریسم به عنوان صنعتی ارزآور
	توسعه اجتماعی - اقتصادی کرمانشاه
توسعه اشتغال	به کارگیری خلاقیت و نوآوری در تولید محصولات
	تاسیس فروشگاه‌های صنایع دستی توسط زنان
	افزایش تنوع شغلی
	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید
افزایش درآمد	جذب افراد از روستاهای اطراف به کرمانشاه
	بازگشایی بازارچه‌های مرزی
	رشد تولید و فروش محصولات تولیدی
	افزایش خرید صنایع دستی
	رونق اقتصادی با افزایش آمار توریسم
توسعه زیر ساخت‌های گردشگری	بهبود سطح زندگی مردم استان
	تسهیل در امر صادرات کالا در گمرک
	شناسایی نیازهای گردشگران
	بهبود خدمات رفاهی و هتلداری
	وجود بازارچه‌های محلی
	داشتن پتانسیل لازم سرمایه‌گذاری

صادرات محصولات بومی به کشورهای همسایه	
ایجاد امنیت شغلی در کرمانشاه	
حفظ اعتقادات و آداب و رسوم خود	توسعه انسجام اجتماعی
برگزاری برنامه‌های فرهنگی، هنری، مذهبی و تاریخی	
افزایش هم‌بستگی مردم استان	
سیاست‌های توسعه گردشگری در ارتباط با انسجام اجتماعی	
اجتناب ناپذیر بودن ارتباط و پیوستگی فرهنگی	
استفاده از گویش کردی و لباس محلی	توسعه هویت اجتماعی
ایجاد ارتباط مطلوب‌تر و پذیرش گردشگران	
رشد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کرمانشاه	
حفظ ارزش گویش کرمانشاهی	
انجام تبلیغات و اطلاع رسانی مناسب توسط سازمان ایرانگردی و جهانگردی	توسعه ارتباطات اجتماعی
تبادل با گویش و فرهنگ استانهای مختلف	
انتقال فرهنگ و آداب و رسوم کرمانشاه	
ایجاد روابط دوستانه بین دو ملت ایران و عراق	
بهبود دیدگاه‌های فرهنگی مردم	
بهره برداری از دانش و امکانات سایر ملل	

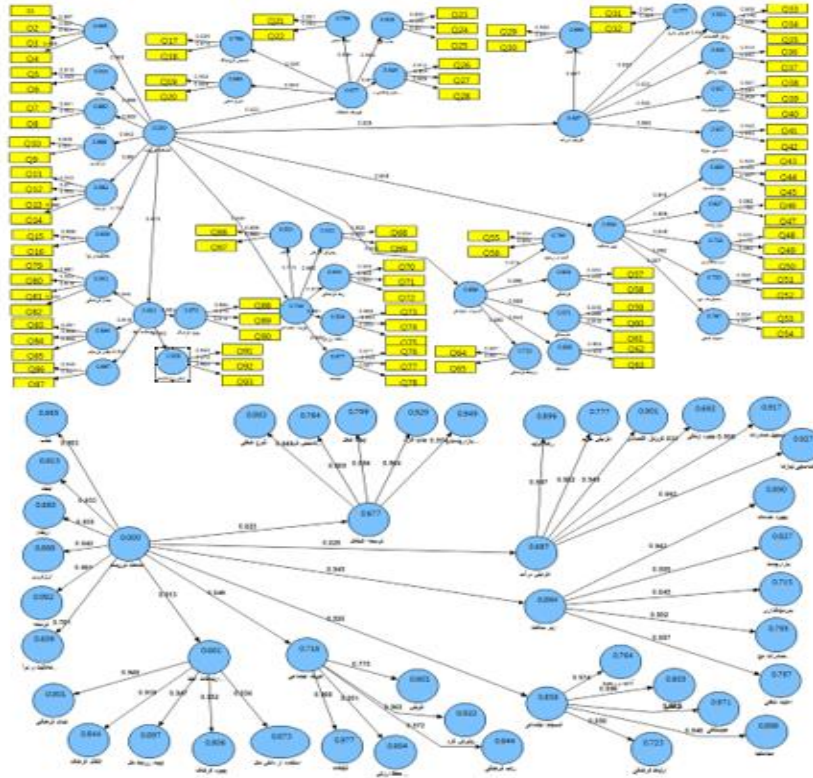

شکل ۱. مدل تحلیل تاثیر صنعت توریسم بر توسعه اجتماعی - اقتصادی شهر کرمانشاه

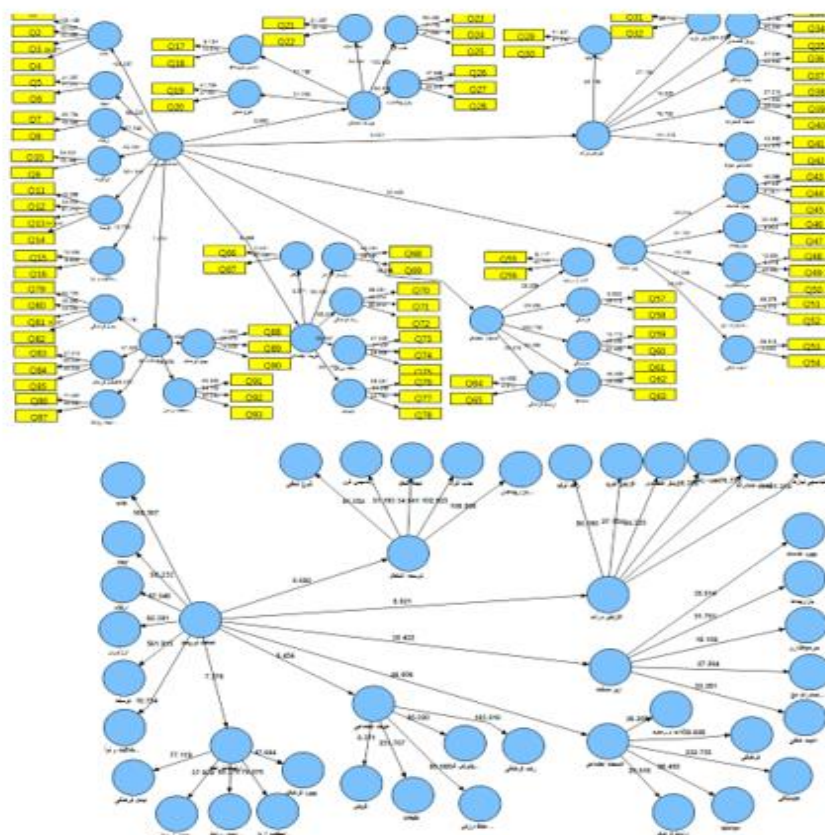
در این تحقیق برای آزمون فرضیه‌ها و تعیین تأثیر متغیرهای مکنون از مدل یابی معادلات ساختاری (SEM) با رویکرد حداقل مربعات جزئی و نرم افزار اسمارت پی ال اس ۲ استفاده شد.

۳-۳. مدل اندازه گیری

مدل اندازه‌گیری این پژوهش دارای ۹۳ متغیر مشاهده شده و ۴۴ متغیر مکنون است. مدل اندازه‌گیری روابطی را بین متغیرهای مکنون و متغیرهای اندازه‌گیری شده تعریف می‌کند و از طریق تحلیل عاملی تأییدی آزمون می‌شود. برای تعیین روابطی ساختار درونی پرسشنامه نیز از روش‌های همگرا، واگرا و برای تعیین پایایی دو روش پایایی ترکیبی و ضریب آلفای کرونباخ به کار بسته شد. شکل زیر مدل تحلیل عاملی تأییدی و معادلات ساختاری را در حالت تخمین ضرایب استاندارد برای مدل اصلی را نشان می‌دهد. در این نمودار اعداد و یا ضرایب به دو دسته تقسیم می‌شوند. دسته اول تحت عنوان معادلات اندازه‌گیری هستند که روابط بین متغیرهای پنهان (بیضی) و متغیرهای آشکار (مستطیل) می‌باشند. این معادلات را اصطلاحاً بارهای عاملی گویند. دسته دوم معادلات ساختاری هستند که روابط بین متغیرهای پنهان و پنهان می‌باشند و برای آزمون فرضیات استفاده می‌شوند. به این ضرایب اصطلاحاً ضرایب مسیر گفته می‌شود. حد مجاز برای بارعاملی ۰/۶ در نظر گرفته شده است تا AVE متغیرها بیشتر از ۰/۵ به دست آید. در صورتی که مقدار بارعاملی از ۰/۶ کمتر باشد باید از مدل حذف شود.

شکل ۲. بارهای عاملی و ضرایب مسیر مدل و روابط میان متغیرهای پژوهش

شکل ۳. ضرایب معناداری (T) بین متغیرهای و شاخص‌های پژوهش مدل

۴-۳. همبستگی بین متغیرها و روایی واگرا

قبل از بررسی رد یا تأیید شدن فرضیه‌های پژوهش میزان همبستگی میان متغیرهای تحقیق را مورد بررسی قرار داد تا از وجود ارتباط معنادار میان آن‌ها اطمینان حاصل شود.

جدول ۶. ضرایب همبستگی و روایی واگرا میان متغیرهای تحقیق

	صنعت توریسم	توسعه اشتغال	توسعه اشتغال	توسعه زیر ساخت‌های گردشگری	توسعه انسجام اجتماعی	توسعه هویت اجتماعی	توسعه ارتباطات اجتماعی	AVE
صنعت توریسم	0.872							0.761
توسعه اشتغال	0.823	0.846						0.716
افزایش درآمد	0.829	0.788	0.842					0.709
توسعه زیر ساخت‌های گردشگری	0.845	0.830	0.841	0.778				0.606
توسعه انسجام اجتماعی	0.826	0.806	0.779	0.865	0.785			0.615
توسعه هویت اجتماعی	0.846	0.783	0.785	0.853	0.778	0.858		0.736
توسعه ارتباطات اجتماعی	0.813	0.786	0.795	0.828	0.772	0.876	0.822	0.676

۳-۵. برازش کلی مدل اندازه‌گیری و ساختاری

جدول زیر نتایج آزمون شاخص اعتبار اشتراک یا CV-com و شاخص اعتبار افزونگی یا CV-Red را نشان می‌دهد. اگر شاخص واری اعتبار اشتراک و افزونگی متغیرهای پنهان مثبت باشد و نزدیک به یک، مدل اندازه‌گیری کیفیت مناسب دارد. چنانچه در جدول (۷) مشاهده می‌شود در این پژوهش بر اساس این معیار، یعنی مثبت بودن مقادیر و نزدیکی به یک، مناسب است.

جدول ۷. شاخص‌های برازش کلی مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری

شاخص افزونگی (CV Red)	شاخص اشتراک (CV Com)	
	0.761	صنعت توریسم
0.484	0.716	توسعه اشتغال
0.486	0.709	افزایش درآمد
0.539	0.606	توسعه زیر ساخت‌های گردشگری
0.526	0.615	توسعه انسجام اجتماعی
0.524	0.736	توسعه هویت اجتماعی
0.446	0.676	توسعه ارتباطات اجتماعی

۳-۶. شاخص نیکویی برازش کل مدل (GOF)

جی او اف با گرفتن ریشه مجذور از متوسط اشتراک برای همه سازه‌ها (AVE) و متوسط ضریب تعیین (R^2) مربوط به سازه‌های درون‌زا با استفاده از فرمول زیر بدست می‌آید.

$$\text{GOF} = \sqrt{\text{AVE} \times R^2} \quad \text{رابطه (۱):}$$

نتایج محاسبات لازم برای تعیین مقادیر اشتراکی تمامی سازه‌ها و ضریب تعیین سازه‌های درون‌زا در جدول (۸) آمده است.

جدول ۸. شاخص‌های AVE, R2

AVE	R2	ساختار
0.861	0.965	جذب گردشگران خارجی با توجه به قدمت تاریخی کرمانشاه
0.857	0.913	ایجاد گردشگری پایدار در کرمانشاه
0.868	0.880	ارتقاء رفاه و روحیه ملی
0.883	0.888	صنعت توریسم به عنوان صنعتی ارزآور
0.862	0.982	توسعه اجتماعی - اقتصادی کرمانشاه
0.699	0.609	به‌کارگیری خلاقیت و نوآوری در تولید محصولات
0.768	0.784	تاسیس فروشگاه‌های صنایع دستی توسط زنان
0.880	0.883	افزایش تنوع شغلی
0.803	0.799	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید
0.801	0.929	جذب افراد از روستاهای اطراف به کرمانشاه
0.825	0.949	بازگشایی بازارچه‌های مرزی
0.888	0.896	رشد تولید و فروش محصولات تولیدی
0.897	0.777	افزایش خرید صنایع دستی
0.733	0.901	رونق اقتصادی با افزایش آمار توریسم
0.855	0.692	بهبود سطح زندگی مردم کرمانشاه
0.796	0.917	تسهیل در امر صادرات کالا در گمرک
0.865	0.927	شناسایی نیازهای گردشگران
0.837	0.890	بهبود خدمات رفاهی استانی و هتلداری
0.714	0.827	وجود بازارچه‌های محلی
0.664	0.715	داشتن پتانسیل لازم سرمایه‌گذاری
0.911	0.795	صادرات محصولات بومی به کشورهای همسایه
0.632	0.787	ایجاد امنیت شغلی در کرمانشاه
0.599	0.764	حفظ اعتقادات و آداب و رسوم خود
0.726	0.803	برگزاری برنامه‌های فرهنگی، هنری، مذهبی و تاریخی

0.770	0.971	افزایش هم‌بستگی مردم کرمانشاه
0.864	0.898	سیاست‌های توسعه گردشگری در ارتباط با انسجام اجتماعی
0.643	0.723	اجتناب ناپذیر بودن ارتباط و پیوستگی فرهنگی
0.637	0.601	استفاده از گویش کردی و لباس محلی
0.856	0.922	ایجاد ارتباط مطلوب‌تر و پذیرش گردشگران
0.859	0.944	رشد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کرمانشاه
0.858	0.904	حفظ ارزش گویش کرمانشاهی
0.855	0.977	انجام تبلیغات و اطلاع رسانی مناسب توسط سازمان ایرانگردی و جهانگردی
0.702	0.901	تبادل با گویش و فرهنگ استانهای مختلف
0.844	0.844	انتقال فرهنگ و آداب و رسوم
0.871	0.897	ایجاد روابط دوستانه بین دو ملت ایران و عراق
0.618	0.873	بهبود دیدگاه‌های فرهنگی مردم
0.849	0.906	بهره برداری از دانش و امکانات سایر ملل
0.761		صنعت توریسم
0.716	0.677	توسعه اشتغال
0.709	0.687	افزایش درآمد
0.606	0.894	توسعه زیر ساخت‌های گردشگری
0.615	0.858	توسعه انسجام اجتماعی
0.736	0.716	توسعه هویت اجتماعی
0.676	0.661	توسعه ارتباطات اجتماعی
0.779	0.840	میانگین

در نتیجه مقدار معیار GOF برای مدل ارائه شده برابر است با:

$$GOF = \sqrt{AVE} \times \sqrt{R^2} = \sqrt{0.779} \times \sqrt{0.84} = 0.808$$

که مقدار به دست آمده نشان دهنده برازش مناسب مدل کلی می‌باشد.

۳-۷. ارزیابی مدل ساختاری

در این مدل که خروجی نرم افزار Smart PLS است خلاصه نتایج مربوط به بار عاملی استاندارد روابط عوامل مستقل بر وابسته ارائه شده است. آماره t و مقدار بوت‌استریپ برای سنجش معناداری روابط در سطح خطای ۵ درصد نیز در اشکال آمده است. چنانچه ضریب معناداری بدست آمده خارج از بازه $|1/96|$ باشد، فرضیه مربوطه تأیید و در غیر این صورت فرضیه رد می‌گردد. ضریب

تعیین نشان می‌دهد که متغیر مستقل چند درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح و تبیین می‌کند. بر اساس نتایج جدول (۹) متغیرهای مستقل توانسته است سطح قوی از تغییرات متغیرهای وابسته را پیش‌بینی کند.

جدول ۹. نتایج معادلات ساختاری و تست فرضیه

ردیف	متغیرهای مستقل	متغیرهای وابسته	بتا	آماره t	جهت رابطه	نتیجه
فرضیه ۱	صنعت توریسم	توسعه اشتغال	۰/۸۲۳	۸/۶۹۲	+	تایید
فرضیه ۲	صنعت توریسم	افزایش درآمد	۰/۸۲۹	۸/۰۲۱	+	تایید
فرضیه ۳	صنعت توریسم	توسعه زیر ساخت‌های گردشگری	۰/۹۴۵	۳۰/۴۲۲	+	تایید
فرضیه ۴	صنعت توریسم	توسعه انسجام اجتماعی	۰/۹۲۶	۴۶/۰۰۶	+	تایید
فرضیه ۵	صنعت توریسم	توسعه هویت اجتماعی	۰/۸۴۶	۹/۴۵۶	+	تایید
فرضیه ۶	صنعت توریسم	توسعه ارتباطات اجتماعی	۰/۸۱۳	۷/۲۷۶	+	تایید

$|t| > 1.96$ Significant at $P < 0.05$, $|t| > 2.58$ Significant at $P < 0.01$,

۴. نتیجه گیری

امروزه توسعه گردشگری در تمامی عرصه‌ها، چه در سطح ملی و منطقه‌ای و چه در سطح بین‌المللی مورد توجه برنامه‌ریزان دولتی و شرکت‌های خصوصی قرار گرفته است. بسیاری از کشورها به صورت فزاینده‌ای به این حقیقت پی برده‌اند که برای بهبود وضعیت اقتصادی خود باید ابتکار عمل به خرج داده و در صدد یافتن راه‌های تازه‌ای برآیند. ایران با توجه به پیشینه کهن فرهنگی و تمدنی برخوردار از فرهنگ شهرنشینی، همواره شاهد پیدایش شهرهای زیادی در نقاط حوزه‌های مختلف تمدنی خود بوده است؛ شهرهایی مانند اصفهان، یزد، کرمان، کرمانشاه و... هر کدام شاهکارهایی از دوره‌های مختلف شهرنشینی و شهرسازی را در خود جای داده‌اند. بافت‌های تاریخی کانون وهسته مرکزی شهرهای تاریخی ایران بوده و حیات این بافت‌ها طی سده‌های گذشته پایه بسیاری از آداب و رسوم و حتی فرهنگ موجود و نیز رونق اقتصادی شهر و منطقه بوده است. فضاهای شهری تاریخی

قبل از همه وظیفه دارند تاریخ، هویت عینی و ذهنی شهر را حفظ کنند و در زندگی جاری سازند. پاسدار همه خاطره ها و یادمان ها بوده و از این رو باید فعالیت‌هایی را در کالبد خود جای دهند که با هدف یادشده انطباق یابد. در نقاط مختلف کشور ایران آثار تاریخی به چشم می‌خورد که هزاران سال قدمت دارد یکی از مناطقی که آثار تاریخی غنی دارد شهر کرمانشاه می‌باشد. متأسفانه آثار تاریخی در کشور ما از اهمیت کمتری نسبت به جاذبه‌های دیگر برخوردار است، شهر کرمانشاه نیز از این قاعده مستثنی نیست. آثار تاریخی در این شهر نیز به دلیل برخی از نابسامانی‌ها با تهدید نابودی روبروست که اگر برطبق برنامه‌ریزی اصولی و مدیریت صحیح نتوان این مشکلات را برطرف نمود با از بین رفتن این سرمایه‌های گذشتگان عمال باعث نابودی گذشته این مرزو بوم خواهد گردید. از مشکلات عمده‌ای که این مکان‌ها با آن روبرو هستند ضعف مدیریتی کلان و عدم یک برنامه‌ریزی مدون و جامع برای حفظ و احیاء اینگونه از بافت‌های تاریخی می‌باشد. تخریب و فرسایش این مکان‌ها به وسیله شرایط محیطی تحمیل شده بر بافت‌ها نظیر باران و بادو... و آلودگی-ها نظیر آلودگی هوا، سوخت ناقص کارخانجات صنعتی، سوخت ناقص و مصرف بی‌رویه وسایل آلاینده بنزین سوز و گازوئیل سوز مانند انواع خودروهای سبک و سنگین، مصرف دخانیات و روشن نمودن شمع در فضای بسته تاریخی می‌باشد که نتیجه آلودگی هوا تولید گازهای مخربی چون دی اکسید کربن، دی اکسید سولفور، ازون، مونواکسید کربن و... است که در طی واکنش شیمیایی تبدیل به اسید شده و آسیب‌های جبران ناپذیری به اثر وارد می‌نماید. آلودگی صوتی و ارتعاشات حاصل از خودروها و... به شدت آثار تاریخی را در خطر تخریب قرار می‌دهد. کثرت بازدید کنندگان از یک فضای تاریخی تماس مستقیم مردم با آثار تاریخی موجب به وجود آمدن آسیب‌هایی به بنا می‌گردد از جمله ساییدگی و تخریب اثر و افزایش درصد رطوبت در اطراف و داخل بناو... از آنجاییکه حفاظت از میراث فرهنگی صرفاً منحصر به کارشناسان سازمان میراث نیست بلکه تکیه بر افکار عمومی دارد، مدیران محلی که بخش اعظم تصمیم‌گیری‌های مهم بر عهده آنان است همگی مسئول حفاظت از موارث فرهنگی بوده‌اند.

میزان جذب سرمایه گذاری

6.40 درصد گردشگران در حد خیلی زیاد و 5.31 درصد در حد زیاد میزان جذب سرمایه گذاری را در توسعه توریسم شهر کرمانشاه موثر می‌دانند و 1.22 درصد گردشگران نیز به این پرسش پاسخ متوسط داده‌اند. مجموع نتایج مبین این موضوع می‌باشد که نقش سرمایه گذاری بر توسعه توریسم لازم و ضروری می‌باشد.

میزان نقش عدم برنامه‌ریزی در توسعه گردشگری

برنامه‌ریزی برای توسعه توریسم در این شهر مانند نقاط مختلف امری ضروری است، شهر کرمانشاه با داشتن توان‌ها و جاذبه‌های بیشمار در صورت برنامه‌ریزی کلان می‌تواند نقش مهمی در توسعه توریسم ایفا نماید. 57 درصد گردشگران برنامه‌ریزی را در حد خیلی زیاد و 6.34 درصد در حد زیاد برنامه‌ریزی را در بسط و گسترش توریسم موثر می‌دانند. نقش بناهای تاریخی در شهر کرمانشاه در توسعه توریسم تاریخی 1.64 درصد از گردشگران ادعان داشته اند که وجود بناهای بیشمار تاریخی یکی از علل مسافرت به این نقطه بوده است و اگر این منطقه فاقد جاذبه تاریخی می‌بود به این نقطه از استان سفر نمی‌کردند. برای 5.19 درصد گردشگران این اولویت خیلی زیاد بوده است. برای 4.16 درصد نیز جاذبه‌ها عامل مهمتری جهت سفر بوده است. به منظور ارائه راهکار توسعه توریسم کرمانشاه شناخت عوامل چهارگانه SWOT در جهت رفع ضعف‌ها و تهدیدها و بهبود قوت‌ها و فرصت‌ها امری اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌شود. بر این مبنای راهکار توسعه با فهرست نمودن مهمترین نقاط قوت و فرصت به ارائه آن پرداخته می‌شود.

<p>نقاط ضعف</p> <p>w1 وجود بناهای تاریخی در شهر و تاثیر آلودگی های شهری بر آن</p> <p>w2 عدم اطلاع رسانی محدوده های تاریخی</p> <p>w4 عدم برنامه ریزی جهت جمع آوری زباله های گردشگران</p> <p>w5 عدم کارکنان آموزش دیده در سایتها</p> <p>w6 فقدان عزمی راسخ جهت احیای مناطق آلوده شده</p> <p>w7 خال آماری عمیق در زمینه عرضه و تقاضای گردشگری</p> <p>w8 عدم توجه ساکنین بومی</p> <p>w9 کمبود پارکینگ</p> <p>w10 کیفیت غیر استاندارد و نامطلوب برخی از تاسیسات گردشگری</p> <p>w11 کمبود سرویسهای بهداشتی عدم توجه گردشگران و افراد بومی نسبت به آسایش محیط زیست</p>	<p>نقاط قوت</p> <p>S1 دارا بودن نقاط جاذب گردشگری</p> <p>S2 اقلیم مناسب برای فعالیتهای گردشگری</p> <p>S3 وجود مناظر بدیع و باغات</p> <p>S4 وجود جاذبه های فرهنگی، مذهبی و تاریخی جهت جذب گردشگر</p> <p>S5 تنوع محیط های طبیعی و بکر بودن آن</p> <p>S6 ترکیب اکو سیستم های مختلف در منطقه</p> <p>S7 برخورداری از فضای جذاب شهری</p> <p>S8 آداب و رسوم بومی ومحلی</p>
<p>نقاط تهدید</p> <p>t1 تخریب محیط زیست ناشی از زباله های غیر قابل جذب در طبیعت</p> <p>t2 عدم امکانات بهداشتی در نزدیکی سایتها</p> <p>t3 ساخت وسازهای روستایی در محدوده های فاقد طرح هادی</p> <p>t4 نابودی گونه های جانوری و گیاهی در رود خانه ها و ناشی از</p>	<p>نقاط فرصت</p> <p>o1 موقعیت نسبی</p> <p>o2 برخورداری از جاذبه های مذهبی</p> <p>o3 برخورداری از جاذبه های طبیعی</p> <p>o4 برخورداری از جاذبه های تاریخی ، یادمانی</p> <p>o5 نزدیکی با استان های با موقعیت مشابه</p>

<p>06 بهره مندی از اقلیم مناسب</p> <p>07 همجواری با تفرجگاههای استان</p> <p>08 مرکز استان</p> <p>09 برخورداری استان</p>	<p>آلودگی</p> <p>T5 عدم تخصیص بودجه کافی از طرف دولت</p> <p>T6 نبود سرمایه گذار در بخش گردشگری T8 کمبود طرحهای پژوهشی در رابطه با سایت‌های تاریخی</p> <p>T7 عدم وجود کمپینگ در مناطق اکو توریستی</p> <p>T8 کمبود امکانات خدماتی و رفاهی</p>
---	---

تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها با توجه به نتایج جداول در شهر کرمانشاه، در زمینه توریسم تعداد 8 قوت داخلی در برابر 11 ضعف داخلی و 9 فرصت خارجی در برابر 10 تهدید خارجی شناسایی و بررسی شده است و در مجموع 17 نقطه قوت و فرصت به عنوان مزیت‌ها و 21 ضعف و تهدید به عنوان محدودیت‌ها و تنگناهای پیش‌رو در این منطقه قابل شناسایی می‌باشد. لذا در یک جمع‌بندی و تحلیل ساده می‌توان نتیجه گرفت که ضعف داخلی و تهدیدات خارجی در این منطقه بالاست و نیازمند بازنگری و ارائه سیاست‌های مناسب در جهت رفع ضعف‌ها و تهدیدها با استفاده از نقاط قوت و فرصت می‌باشد.

میزان تاثیر افراد متخصص و ماهر در احیای بناهای تاریخی

می‌دانیم بناهای تاریخی به مرور زمان تحت تاثیر عوامل محیطی نظیر باد و بوران برف و... عوامل انسانی به مرور آسیب می‌بینند در این زمان افراد متخصصی نیاز است که بتوانند با مرمت جلوی تخریب بنا را بگیرند. گردشگران به این پرسش اینگونه پاسخ داده اند 1.40 درصد در حد زیاد، 2.31 درصد در حد خیلی زیاد و 5.18 درصد در حد متوسط. میزان تاثیر حفاظت از بناهای تاریخی در جذب گردشگر در صنعت گردشگری، مناطقی که توسط گردشگران مورد بازدید قرار می‌گیرند غالباً پر از زباله می‌گردد لازم است با برنامه ریزی مانع این امر شویم زیرا صدمات جبران ناپذیری بر بناهای تاریخی و در نهایت بر توسعه توریسم وارد می‌گردد 7.55 درصد از گردشگران با گزینه خیلی زیاد به این پرسش پاسخ داده اند. 4.34 درصد گزینه زیاد و 6.7 درصد گزینه متوسط را مد نظر قرار داده اند. با توجه به پرسشنامه‌های تجزیه و تحلیل شده می‌توان اینگونه بیان داشت که شناخت هر چه بهتر جاذبه‌های میراث فرهنگی گامی جهت ازدیاد گردشگران به سوی این مناطق می‌باشد این امر نیز مستلزم برنامه ریزی بلندمدت و از طریق تبلیغات، احداث تاسیسات گردشگری، ایجاد راه‌های مناسب و استاندارد و... در اینگونه از بافت‌های تاریخی می‌توان امیدوار بود که اینگونه مکانها در شهر کرمانشاه با خیل عظیم گردشگر مشتاق و با فرهنگ روبرو گردد. در ادامه پیشنهادی چندارائه می‌گردد:

- ✓ توسعه زیر ساخت‌ها و تسهیلات گردشگری برای گردشگران داخلی و خارجی از طرف دولت و بخش خصوصی و کاهش نرخ بهره سر مایه گذاری در کشور و منطقه؛
  - ✓ افزایش ضریب امنیت در ابعاد داخلی و خارجی به عنوان مهمترین عامل تاثیرگذار بر رشد و توسعه صنعت گردشگری در کشور و منطقه؛
  - ✓ ایجاد و افزایش قدرت جاذبه، ارزش ذاتی یک مکان فرهنگی به خودی خود موجب جذابیت آن نمی‌شود؛
  - ✓ ایجاد گشت‌های موضوعی مثال رویدادهای خاص و عرضه زنده تاریخ نیز یکی از راه‌های افزایش تعداد بازدید کنندگان از یک محل است؛
  - ✓ برجسته ساختن و مشخص کردن ویژگی‌های خاص فرهنگ یک مکان در گذشته و حال می‌تواند گزینه معقول و مناسبی باشد؛ ایجاد تسهیلات مناسب مانند ایجاد یک اقامتگاه مناسب مطابق با شرایط محیطی منطقه، وجود امکانات بازی برای افراد با سنین مختلف، ایجاد مسیرهای شیب دار برای معلولین، وجود صندلی به تعداد کافی، پارکینگ برای اتومبیل و همینطور ایجاد یک شبکه مناسب حمل و نقل تاثیر زیادی بر توانایی یک مکان برای جذب بازدید کنندگان دارد؛
  - ✓ جلوگیری از وندالیسم و تخریب مکانهای تاریخی از طریق دستورالعمل‌های قانونی؛
  - ✓ جلوگیری از ساخت و سازه‌های غیر اصولی در مجاورت بافت‌های تاریخی؛
  - ✓ پیشگیری از آلودگی‌های زیست محیطی و... که موجب تخریب اینگونه از فضاها می‌گردد؛
  - ✓ جلوگیری از بازدید مکرر و غیر اصولی گردشگران از بافت‌ها؛
  - ✓ آموزش گردشگران و افراد محلی جهت درست استفاده نمودن از این مکانها؛
  - ✓ ترمیم و بازسازی به موقع این محلها برای جلوگیری از فرسوده شدن و از بین رفتن اینگونه از سرمایه‌ها؛
  - ✓ اختصاص بودجه سالانه از سوی دولت برای حفظ و نگهداری اینگونه از سرمایه‌های ملی؛
  - ✓ هماهنگی بین مسوولین محلی و نمایندگان سازمان میراث فرهنگی جهت ارائه تمهیداتی در زمینه کاهش آسیب‌های مردمی و فراهم نمودن زمینه‌های اجرایی آن؛
- با توجه به پژوهش حاضر می‌توان نتیجه گرفت مدیریت شهری از عوامل تاثیرگذار در توسعه و بهبود گردشگری پایدار است. مدیریت، عامل اصلی و حیات بخش هر سازمان و نهادی است. مدیریت روح اصلی قرن حاضر بر مبنای یک نظام ارزشی پذیرفته شده است که از طریق برنامه ریزی، سازماندهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل عملیات برای دستیابی به اهداف تعیین شده، صورت میگیرد. مدیریت دربرگیرنده یک نگرش نظام مند است که در آن

پویایی گردشگری در چهارچوب عرضه و تقاضا با تاکید بر پایداری مدنظر است. در این راستا مدیریت گردشگری پایدار، در خصوص توسعه گردشگری و برآورد پایداری آن، نیازمند در نظر گرفتن سودمندی اقتصادی و پیامدهای اجتماعی گردشگری است. صنعت توریسم، فعالیت‌های مختلفی را در بر گرفته و با بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به طور مستقیم و غیرمستقیم در ارتباط است. بنابراین از عوامل اساسی در ایجاد تحول و دگرگونی در بخش گردشگری، مطالعه همه جانبه ی آثار مثبت، منفی و نگاه منطقه ای به توسعه ی گردشگری است. در این راستا، برنامه ریزی و مدیریت کارآمد برای تقویت اثرات مثبت و کاهش اثرات منفی در جهت ایجاد نگرشی مثبت به اثرات گردشگری در جامعه مدنظر است. امروزه به دلیل آثار چشمگیر فعالیت‌های گردشگری، در مناطق پذیرنده گردشگران، توجه ویژه‌ای به این بخش از فعالیت‌ها معطوف شده است. توسعه گردشگری بر اجزای اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جامعه اثرگذار است و مناطقی دارای توان‌های گردشگری، بیشتر مورد توجه هستند. برای دستیابی به موفقیت در مدیریت و توسعه گردشگری، برنامه ریزی در تمام سطوح الزامی است توسعه گردشگری بدون برنامه‌ریزی، موفقیتی را در بر نخواهد داشت، و این باعث مسائل و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، و محیطی برای جامعه میزبان می‌شود. پیشنهاد می‌گردد برای توسعه مدیریت گردشگری پایدار و برنامه ریزی در این زمینه، سازمانهایی که از منافع گردشگری بهره مند میشوند بیشتر مشارکت داشته و بخشی از درآمدهای حاصل از گردشگری خود را برای رفاه و ارائه خدمات به گردشگران اختصاص دهند تا نقش مؤثری در توسعه پایدار ایفا نمایند. این امر نیازمند مشارکت تمامی سازمانها، ادارات و نهادهای دولتی و یا غیر دولتی و مدیران و برنامه‌ریزان گردشگری در این زمینه است. برای دستیابی به این امر: شناسایی و معرفی اماکن گردشگری از طریق رسانه‌های عمومی از جمله تلویزیون و روزنامه‌ها؛ استفاده از مسئولان و کارشناسان خبره و آشنا با گردشگری؛ تقویت، ایجاد و توسعه زیرساخت‌های مناسب حمل و نقل در زمینه‌ی گردشگری؛ تقویت و ایجاد فضاهای اقامتی و گردشگری برای اسکان گردشگران؛ مشارکت بخش خصوصی و عمومی؛ ایجاد شبکه اطلاع رسانی در سراسر کشور؛ راه اندازی بانک اطلاعات گردشگری و بهره گیری از راهنماهای گردشگری؛ استفاده از مدیران تحصیلکرده و آگاه به مسائل گردشگری در راس امور اجرایی و تصمیمگیری؛ هماهنگی بین مدیران مؤسسات مرتبط با گردشگری؛ بازنگری در ضوابط، مقررات، مصوبات و قوانین مرتبط با برنامه ریزی بطور عام و مرتبط با مدیریت گردشگری؛ ارائه تسهیلات بانکی و حمایت‌های قانونی برای توسعه امکانات اقامتی و تفریحی در استانهای دارای مزیت گردشگری و راهاندازی تورهای

فراگیر به ویژه برای بازنشستگان و قرارداد با نهادهای آموزشی در زمینه گردشگری، پیشنهاد می‌شود.

۵. پیشنهادات

با توجه به نتایج تحقیق، راهبردها و راهکارهایی برای توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه به شرح زیر ارائه می‌شود:

- ✓ مهیا نمودن زمینه‌های لازم برای جذب سرمایه گذاری خصوصی با اولویت دادن به ساکنان منطقه؛
- ✓ ایجاد تنوع در منابع درآمدی اقشار ساکن در کرمانشاه به ویژه کشاورزان و فرصت‌های اشتغال گسترده و تاسیس بازارهای محلی جهت فروش محصولات کشاورزی، صنایع دستی و...؛
- ✓ تخصیص سرمایه دولتی به توسعه امکانات و تسهیلات گردشگری و نظارت بر خرید و فروش زمین و سامان‌دهی مالکیت منابع و اراضی؛
- ✓ جلب مشارکت بخش خصوصی در بازاریابی برای محدوده به عنوان یک مقصد گردشگری از طریق هیئت بازاریابی متشکل از کارشناسان حرفه ای و واجد شرایط، و برنامه‌های بازاریابی که به طور مشترک توسط بخش خصوصی و دولتی تأمین بودجه می‌شود؛
- ✓ جلوگیری از تخریب محیط زیست، عدم تجاوز به حریم رودخانه‌ها و آلودگی منابع آب؛
- ✓ توسعه هرچه بیشتر فضای سبز از طریق ایجاد پارک‌ها، پارک جنگلی، گلستان‌ها و مکان‌های باز جهت تفریح و اوقات فراغت؛
- ✓ بهسازی و ارتقای سیمای روستایی و هماهنگی نمای گذرگاه‌ها و بهره‌گیری از آب‌نماهای مناسب در میادین به صورت طراحی شده و حفظ سبک‌های ممتاز معماری موجود در محل و تشویق استفاده از روح معماری بومی در ساختمان سازی به ویژه در ساخت تسهیلات گردشگری؛
- ✓ ساخت و تجهیز مکانهایی برای اقامت گردشگران جهت جلوگیری از آسیب رساندن به باغات کشاورزی و احداث کمپ و اردوگاه‌های تفریحی در پیرامون نواحی روستایی؛
- ✓ معرفی مناطق دیدنی مورد مطالعه و جاذبه‌های آنها با استفاده از بروشور، اعلامیه، تهیه برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی، مطبوعات و ... توسط سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان؛
- ✓ برقراری امنیت اجتماعی از طریق نیروی انتظامی با استفاده از نیروی مجرب و تقویت ساختار نیروی انسانی و اهمیت دادن به مسائل آموزشی در بخش‌های مختلف گردشگری و گسترش فرهنگ توریستی؛

✓ ایجاد هماهنگی در میان نهادها و بخش‌های مختلف مرتبط به منظور یکپارچه سازی کارکردهای گردشگری به وسیله برگزاری نشست‌ها و به کار گیری تدابیر مدیریتی با ظور سازمان‌های دولتی و مردم.

منابع

۱. ابراهیم زاده، عیسی (۱۳۹۵). توسعه توریسم و تحولات کارکردی آن در ایران، دانشگاه زاهدان.
۲. ابراهیمی، عبدالحمید (۱۳۹۶). تأثیر صنعت جهانگردی بر متغیرهای اقتصادی، ناصری (۱۳۷۵) محیطی، فرهنگی و اجتماعی ایران، مجموعه مقالات همایش جهانگردی و جمهوری اسلامی ایران، کیش: صص ۴۹۲-۵۰۰.
۳. پدریان، مرتضی (۱۳۹۴)، اثرات اقتصادی و فرهنگی توریسم»، مقالات برگزیده سمینار اصفهان و جاذبه‌های ایرانگردی و جهانگردی، اصفهان: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی اصفهان، صص ۶۵-۷۸.
۴. حاتمی، نرگس (۱۳۹۳). صنعت گردشگری و توسعه اقتصادی کشور، اولین همایش ملی توریسم و گردشگری سبز، همدان - انجمن ارزیابان محیط‌زیست هگمتانه.
۵. زرعی متین، حسن (۱۳۹۶). تبیین مسائل صنعت گردشگری جمهوری اسلامی ایران. اندیشه مدیریت راهبردی، سال ششم، شماره اول، شماره پیاپی ۱۱، صص ۷۳-۱۰۶.
۶. ساری صراف، بهروز، جلالی، طاهره، کمالی آذین، جلال (۱۳۹۴)، پهنه‌بندی کلیماتوریسم منطقه ارسباران با استفاده از شاخص ارسباران»، فضای جغرافیایی، دانشگاه آزاد اسلامی اهر، صص ۶۳-۷۵.
۷. شفیع‌زاده، اسرافیل (۱۳۹۳)، اکو توریسم در ایران چیزی در حد صفر»، تهران، نشریه جهان صنعت. صص ۳۴-۴۷.
۸. رضوانی، علی اصغر (۱۳۷۴). جغرافیا و صنعت توریسم. انتشارات پیام نور، چاپ دوم.
۹. کاظمی، مهدی (۱۳۹۶). مدیریت گردشگری. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت ۹، چاپ اول، تهران).
۱۰. محمد زاده، پرویز (۱۳۹۴). تخمین تابع تقاضای خارجی کل گردشگری ایران (رهیافت TVP)، فصلنامه عملی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، شماره ۱، صص ۱۳۱-۱۴۲.
۱۱. مقصودی، مجتبی (۱۳۹۵). جایگاه گردشگری در تعمیق همبستگی ملی در ایران، فصلنامه مطالعات ملی، ۳۷، سال دهم، شماره ۱، صص ۱۱۸-۱۰۶.
۱۲. شاکری و سلیمی (۱۳۹۵) نقش گردشگری در توسعه خدمات و زیرساخت‌ها، نقش گردشگری در توسعه اقتصادی بازارچه‌های محل..

۱۳. پیرنیا و افسر(۱۳۹۵)، صحرایی چاله سرایی(۱۳۹۱) عرصه‌های مهم اقتصادی، نقش خریدوفروش، محل تفریح، قطب سیاست و مرکز اجتماع.
۱۴. پاپلی یزدی (۱۳۹۵) آثار توسعه گردشگری در حوزه اقتصادی و زیست‌محیطی، اجتماعی و توزیع اجتماعی درآمدها و عدالت جغرافیایی.
15. Arnesson, L. , Salman, A. K. , Sorensson, A. and Shukur, G.(20۱۶), “Estimating the Swedish and Norwegian International Tourism Demand Using(ISURE) Technique”, Centre for Labour Market Policy Research, CESIS Electronic Working Paper Series, 198, pp. 1-55.
16. Bosselmann, Klaus, Engel, Ron and Taylor, Prue.(2013). Governance for Sustainability-Issues, Challenges, Successes. IUCN, Gland, Switzerland.
17. Carrascal Incera, A.(2015). “Income distribution and inbound tourism consumption in Galicia: multiplier decomposition analysis”. University of Santiago de Compostela;
18. De Freitas, C. R. , Scott, D. , McBoyle, G. ,(2014), A second generation climate index for tourism: specification and verification, International Journal of Biometeorology. 52: 399- 407.
19. Dowling, K.(2013). Tourism Planning, People and The Environment in Western Australia. Journal of Travel Research, 12: 31- 52.
20. Hamilton, J. M. , & Tol, R. S. J. ,(2015), The impact of climate change on tourism in Germany, the UK and Ireland: a simulation study, Regional Environmental Change,7: 161- 172.
21. Henderson, Joan C.(۲۰۱۲). Managing the Asian financial crisis: Tourist attractions in Singapore. Journal of Travel Research, 38(2), 177-181 .
22. Hu, Y. , Ritchie, J. ,(2012), Measuring destination attractiveness: a contextual approach. Journal of Travel Research,32(20): 25-34.
23. Lee, J.(2016). Tourism and development in third world. Translated by abdorreza
24. Nee Malhotra ,Archana Bhatia.(2012). Critical Appraisal of Aspect of Attractions for Tourist Destination Competitiveness of India and Singapore. International Conference on Trade, Tourism and Management(ICTTM'2012) December 21-22, Bangkok(Thailand) of customer behavior revisited. The Impact of different levels of of service quality in the tour operating sector: A methodological

25. Prideaux, Bruce.(20۱۴). The role of visitor attractions in peripheral areas. Managing visitor attractions . Oxford: Elsevier. quality - Focusing on the Korean hotel industry. Journal of Travel
26. Savinovic, A. , Kim, S. , & Long, P.(2012). Audience Members' Motivation, Satisfaction, and Intention to Re-visit an Ethnic Minority Cultural Festival. Journal of Travel & Tourism Marketing, 29(7), 682-69.